

Tabel 1 Medicamenteuze behandeling van symptomen in de stervensfase (staat per symptoom in volgorde van voorkeur genoemd)

Symptoom	Orale toediening mogelijk	Opties (in volgorde van gewenstheid: bovenste= meeste voorkeur, laagste= minste voorkeur)
Extreme spierrigiditeit / forse tremoren	Ja	Evalueer het medicatieschema parkinsonmedicatie
	Nee, er is wel sprake van de aanwezigheid van een gastrostomie	Vermalen en oplossen van reguliere levodopa- of dopamineagonist tabletten Levodopa dispers
	Nee of onvoldoende werking	Midazolam (zie richtlijn palliatieve sedatie)
Misselijkheid en braken	Ja <i>Vermijd anti-emetica als metoclopramide haloperidol en droperidol</i>	Domperidon tablet, smelttablet suspensie
		Dexamethason
		Levomepromazine
		Quetiapine (starten met 12,5 mg en verhogen met stappen van 12,5 op het geleide van het effect en bijwerkingen)
	Nee	Dexamethason (subcutaan) Levomepromazine (subcutaan)
Terminaal delier	Ja	Lorazepam druppels in de wangzak
	Nee	Midazolam
Reutelen	Ja / Nee	Butylscopolamine
		Scopolamine transdermaal (1,5mg pleister, 1x per 72 uur, verwacht eventuele positief effect na ongeveer 6 uur)
Dyspnoe	Ja / Nee	Morfine
Dyspnoe en angst	Ja	Benzodiazepine (zie richtlijn palliatieve sedatie)
	Nee	Midazolam (zie richtlijn palliatieve sedatie)
Maligne levodopa onttrekkingssyndroom	Ja	Probeer orale dopaminerge medicatie te herstarten
	Nee, er kan wel een gastrostomie aanwezig zijn of een neusmaagsonde overwogen worden.	Vermalen en oplossen van reguliere levodopa- of dopamineagonist tabletten. Tabletten met gereguleerde afgifte staken of omzetten.
	Nee	Levodopa rectaal* Midazolam
Palliatieve sedatie	Ja / Nee	Zie richtlijn Palliatieve sedatie inclusief de toepassing van levomepromazine mits gecombineerd met midazolam in voldoende hoge dosering
Pijn	Afhankelijk van de oorzaak van de pijn	Zie module Behandeling van pijnklachten

* Dit is niet bij elke apotheek verkrijgbaar. Zie het artikel van Donnelly et al. [2016] voor de bereidingswijze. Donnelly RF. Stability of levodopa/ carbidopa rectal suspensions. Hospital Pharmacy 2016;51:915-921.